

SZEMLE

A moldvai csángó nyelvjárás atlasza I–II.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. szám.

Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp. 1991. 31 lap + 608 térkép.

A moldvai magyarság iránti tudományos érdeklődés nagyon régi keletű, kezdetei a XVIII. század második feléig nyúlnak vissza. A több mint két évszázad alatt a nem hivatásos és hivatásos kutatók rendkívül gazdag és változatos ismeretanyagot tártak fel e népcsoport eredetéről, településtörténetéről, nyelvéről, néprajzára és népesedési viszonyaira vonatkozóan; és már jó száz éve annak, hogy a nyelvészek figyelme is ráterelődött a csángó nyelvjárásra. Úgy vélem, hogy e tájnyelvi atlasz több nyelvészemzedék kitarató és áldozatos munkája betetőzésének tekinthetjük.

Az atlasz (a továbbiakban rövidítve: CsángNyjA) a kolozsvári egyetem magyar nyelvészeti tanszékén készült. Szerkesztői Gálffy Mózes, Márton Gyula és Szabó T. Attila. A jelen kiadás előkészítői Murádin László és Péntek János. A magyar nyelvjárás anyagot Balogh Dezső, Bura László, Gálffy Mózes, Gazda Ferenc, Márton Gyula, Murádin László, Nagy Jenő, Szabó T. Attila, Teiszler Pál és Vámszer Márta gyűjtötte. A román nyelvjárás adatokat Petru Neiescu jegyezte le. A térképeket és rajzokat Jakab Ilona, az alaptérképet Ștefan Poenaru, a rajzok eredeti vázlatát dr. Kós Károly készítette. A mű a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása program” támogatásával jelent meg.

A kétkötetes CsángNyjA egy bevezető részből és a törzsanyagot alkotó térképlapokból áll. Az előszóban Péntek János tömören összefoglalja a tájnyelvi atlasz munkálataival kapcsolatos legfontosabb kérdéseket (a kutatás módszertani előkészítése, a helyszíni gyűjtés menete, a szerkesztés), ismerteti a kiadás elhúzódságának okait (a térképek gyenge technikai kivitele, a csángó téma tabuvá nyilvánítása), és beszámol a jelen kiadás előkészítésének gondjairól, nehézségeiről. Amint írja, „1969-ben, pontosan húsz évvel a gyűjtés megkezdése után, kiadásra készen állott az atlasz eredetileg kétkötetesre tervezett, utóbb háromra bővített változata”. Az előszót az atlasz munkálataira vonatkozó, ill. az atlasz adatait feldolgozó legfontosabb tanulmányok jegyzéke követi. Ez az igényes válogatás (az öt szerzőtől felsorolt tizenhat cím) azt bizonyítja, hogy a csángó nyelvjárás kutatásának tapasztalatai és eredményei már az anyaggyűjtés megkezdése idején, ill. alig néhány évvel a szerkesztés befejezése után nagyrészt ismeretessé váltak a magyar tudományos életben. Ebben a részben jegyzékek és mutatók is vannak a térképek tanulmányozásának megkönnyítése

céljából. Ilyen a csángó települések jegyzéke a gyűjtés időrendje szerint: az itt feltüntetett 94 településből a kiemelt 43 az atlasz kutatópontja. Ezután következik a hangjelölési rendszer, a térképlapok címszavainak betűrendes jegyzéke, a térképlapoknak a címszók betűrendjében csoportosított jegyzéke, a szómutató, valamint az atlasz román szavainak a mutatója (indice de cuvinte).

A CsángNyjA törzsanyagát természetesen a térképlapok alkotják. Ezek sorát három tájékoztató térkép nyitja meg. Az első az ún. alaptérkép, amelyen a kutatópontok sorszáma, valamint a nagyobb folyók meg városok neve van feltüntetve. A második térképen a moldvai csángó települések vannak bejelölve a megfelelő sorszámok mellé. Ennek ponthálózata a magyar nyelv ismeretének a fokáról, ill. használati köréről is tájékoztató. A harmadik térképen a kutatópontok hivatalos román és helyi magyar neve található a megfelelő sorszám mellett. Nyelvtérkép összesen 603 van az atlaszban. Az első kötet 297 térképet tartalmaz hét fogalomkörü csoportosításban: *A ház és környéke* 3–52; *Közigazgatás, közelet* 53–77; *Az ember* 78–186; *A ruházatkodás* 187–206; *Az étkezés* 207–241; *Ének és zene* 242–251; *Tulajdonságok* 252–302. A második kötet 306 nyelvtérképen közli az adatokat hat fogalomkörü csoportosításban: *A földművelés* 303–373; *Az állattenyésztés* 374–432; *A népi mesterségek* 433–460; *A természet* 461–552; *Az időszámítás* 553–586; *A számolás* 587–608.

Amint a felsorolásból is kiténik, ez a tájnyelvi atlasz nagyon gazdag és változatos nyelvjárás anyagot tartalmaz. A gyűjtés a meg-megisméltendő kiszállások alkalmával állandóan bővülő kérdőfüzet alapján történt, és 1949-től 1962-ig tartott. (A kérdőív végül is 1372 kérdést és 12 ígé paradigmat tartalmazta.) A kutatók lényegében minden csángó lakosságú településről (92) gyűjtöttek nyelvjárás anyagot, hogy eszményi sűrűségű kutatópont-hálózatot nyerjenek, de később, 1962 elején szakítottak ezzel a felfogással, és végül 43 kutatópont anyagát térképezték, mivel csak ennyi helység tekinthető jellegzetes, anyanyelvében is még élő településnek (4 északi, 6 déli és 33 székelyes csángó nyelvjárás-változat).

A román nyelvi hatás meg a nyelvváltás tanulmányozása céljából egy román nyelvész hat kutatóponton kikérdezte a kérdőívet román anyanyelvű, illetőleg románul jól beszélő két nyelvű adatközlőtől. Az atlasz román anyaga ebből a gyűjtésből származik.

A CsángNyjA gazdag anyaga — a már említett „legfontosabb tanulmányok” tanúsága szerint is — bőséges és megbízható adatokat szolgáltat nemcsak a nyelvjárás hangrendszerének leírásához, hanem nagyon sok alaktani meg szóföldrajzi jelenség tanulmányozásához is. S bár az eddig megjelent tanulmányok nagyban elősegítik a moldvai csángó nyelvjárás alaposabb megismerését, mégis úgy vélem, hogy az atlasz anyagát újabb tanulmányok írásához kell és lehet is hasznosítani. Még akkor is, ha nem feledjük, hogy az atlasz a XX. század közepének csángó nyelvjárását tükrözi, és az anyaggyűjtés befejezése óta már „három évtized telt

el, három sötét évtized az ország és a csángóság történetében, amely nyelvemlékes adattá változtatható e térképlapokon még élőként rögzített nyelvi formákat, végleg megfoszthatott anyanyelvjárásuktól egyéneket és közösségeket. A moldvai magyarok mai nyelvi és kulturális helyzetének felméréséhez immár új kutatásokra volna szükség” — olvashatjuk az előszóban.

Újabb hasonló művek megszületésében bizakodva örülünk annak, hogy a magyar nyelvfeldrajz nagy nyereségére bár késve, de mégiscsak napvilágot látott ez a tájnyelvi atlasz.

Szász Lőrinc